

O prevencii, slobode a ich kontextoch

Doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD.

Katedra vied o výchove, Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice, Česká republika

Existuje lingvistická disciplína dejiny pojmov. Zaoberá sa tým, ako sa obsah pojmov vďaka spoločenskému vývoju i priamym politickým a mediálnym zásahom časom mení. Sociológovia hovoria o kontextualite (Foucault, 2016). Pojem na seba „nabaľuje“ želané ideologické ošatenie, ktoré je často politickou objednávkou i mediálnou normou. Napríklad výchova je v očiach niektorých behavioristov manipuláciou, tak ju nahradíme modifikáciou správania, trest je v očiach „humanistov“ zlom, tak ho „odstránime“ logickými dôsledkami, ktoré sú dobrom. Keď 21. augusta 1968 do Československa vtrhli (aj) sovietske vojská (samozrejme, „preventívne“, aby zabránili ohrozeniu deformácie socializmu), bola to okupácia, len ideológovia ju nazvali vstupom spriatelnených armád. Keď na našich dobre strážených a zamínovaných hraniciach so západnými štátmi bol ostnatý drôt, bolo to „preventívne opatrenie“, teda dobro, len tí, ktorí sa ich v túžbe po slobode snažili prekročiť, to celkom nepochopili.

PREVENCIA – OBSAH A ROZSAH

Všeobecný encyklopedický slovník (2002) prezentuje prevenciu v oblasti spoločenských vied jako predchádzanie, opatrenie urobené vopred, ochranu. Neposkytuje však takéto vymedzenie až príliš veľký priestor na ideologizáciu pojmu prevencia? Boli naše príklady uvedené v predchádzajúcom odseku skutočnou prevenciou? A pritom išlo o predchádzanie a ochranu. Je však také „prevencia“ skutočne v poriadku?

Úskalím temer každého pojmu (od demokracie po najlepší záujem dieťaťa) je, že čím viac sa používa, tým viac sa „osamostatňuje“ od svojho pôvodného významu a „automaticky“ sa k nemu priraduje nejaký znak. Týka sa to aj prevencie. Poznáme to: sociálna, výchovná a psychologická prevencia, primárna, sekundárna a terciárna alebo univerzálna. Už tým, že každá prevencia sa považuje za dobro a jej absencia za nedostatok, dochádza k ideologizácii tohto pojmu. Doteraz spomínam na to, ako jedna z najväčších amerických tabakových firiem dávala u nás v deväťdesiatych rokoch peniaze na preventívne protifajčiarske programy. Celkom slušný marketing.

Často sa dáva (zasa akosi samozrejme) prevencia do protikladu s represiou. Prevencia nie je všeliakom, je len jedným z nástrojov. Keď neprináša plody, je regulácia a následná represia spravidla namieste. Rovnako ako včasná prevencia, aj včasná represia. Ako extrémny, ale ilustratívny antipríklad nám môže poslúžiť odťatie ruky zlodějovi, ktoré je v súlade s islamským právom šaría (Potměšil, 2012). Zabráni zlodějovi ďalej kradnúť, ale je to prevencia recidívy? Áno, ale pre cynikov.

Niektó môže namietnuť, že má predsa preventívny účinok na tých, ktorí by inak kradli, ale boja sa prichytenia a odťatia ruky. Azda aj áno, ale ja som oveľa presvedčenejší o tom, že vytváranie atmosféry strachu nemôže byť reálne „preventívnym programom“. Radikálne riešenia v mene prevencie, či už išlo u nás o rušenie zahraničného vysielania (Slobodnej Európy, BBC či Hlasu Ameriky), alebo v iných štátoch o prohibíciu, majú jeden spoločný problém – nerešpektujú slobodu človeka.

Prevencia v spoločenských oblastiach by nemala byť manipuláciou, nátlakom, ale ponukou, ktorá si ma získa a ja následne urobím pozitívne korekcie vo svojom hodnotovom systéme a v konaní. Rovnako aj výsledkom trestu (represie) by optimálne mala byť ponuka na osobnú zmenu.

Pred piatimi rokmi, keď som prichádzal k svojmu domovskému „diagnostáku“, pribehla za mnou mladá žena. „Bežíte za mnou?“ „Áno,“ odpovedala. „Chcem sa vám poďakovať!“ „Za, čo?“ nechápal som. „Za to, že ste ma dali do výchovného ústavu.“ „Za to?“ čudoval som sa. „Keby ste ma tam nedali, bola by zo mňa šľapka. Takto som sa vyučila, vydala, mám muža, dve deti a robotu.“

PREVENCIA A SLOBODA

Pojem prevencia sa posúva. Kamerové systémy temer všade, dočasné ukladanie SMS a hovorov v úložiskách operátorov, legálne i nelegálne odpočúvania, kontrola pohybu osôb pomocou aplikácií v mobilných telefónoch, to všetko sme schopní v rámci bezpečnostných opatrení prijať a nazývať prevenciou. Väčšinu z nich akceptujeme s tým, že zvyšujú našu bezpečnosť. Mám ale veľmi vážne pochybnosti, či ide o skutočnú prevenciu. Sú vonkajšou kontrolou, sú priamo spojené s následnou represiou. Zbavujú nás slobody a zodpovednej ochoty niesť dôsledky pri chybných krokoch.

Som presvedčený o tom, že každá prevencia je predovšetkým dobrá výchova. Nie je technológiou, je vzťahom k nášmu svetu, vzťahom k iným a k sebe. Tento vzťah, nie strach, je naším mravným regulátorom. Nezabavuje nás totiž ani slobody, ani osobnej zodpovednosti a nepresúva ich časť alibisticky na regulátorov zvonka.

Prevencia, či ju chápeme v pôvodnom, alebo v „obohatenom“ význame, vždy iba dobieha to, čo zanedbala alebo nestihla výchova. Nemecký filozof J. G. Herder povedal: „Dobrá matka je viac hodná ako sto učiteľov.“ Súčasná psychológia hovorí aj v tomto kontexte o pripútaní dieťaťa v ranom veku (attachmente). Sme ochotní si pravdivosť tohto výroku pripustiť? Kedysi som viezol štrnásťročného drogového dílera z „diagnostáku“ do výchovného ústavu. Okrem toho, že ponúkol rad informácií zo svojho „fachu“, mi povedal: „Keď som prišiel do diagnostáku, mal som jasno – utečiem. Potom som si všimol, že na oknách nie sú mreže. To pre mňa znamenalo, že to nebude problém a že to teda nemusím riešiť okamžite. Za dva dni som tu mal kamarátov a na útek nebol dôvod.“

Viacere z moderných informačných komunikačných technológií sú viac ako virtuálnym priestorom slobody, predovšetkým priestorom na vznik závislosti. Sú však tiež reťazou, ktorá nás má regulovať, „umravňovať“. Niekedy, aj pod pláštikom prevencie, nás oberá o slobodu. V tejto súvislosti mi napadá múdra werichovská pesnička

Hodné štěně:

Seběhla se celá ves a pánovi praví: celý svět to ví už dnes, že řetěz mravy nenapraví.

LITERATÚRA

- Foucault, M. 2016. Archeologie vědění. Praha: Hermann & synové. ISBN 978-80- 87054-43-7.
- Potměšil, J. 2012. Šaría – úvod do islamského práva. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4379-0.
- Všeobecný encyklopedický slovník M-R 2002. Praha: Ottovo nakladatelství. ISBN 80-7181-708-2.